

## ÂKİF İNAN ŞİİRİNİN ANLAM DÜNYASI ÜZERİNE NOTLAR

### NOTES ON THE MEANING WORLD OF AKIF INAN'S POETRY

M. Arif ERZEN\*

#### Öz

M. Âkif İnan, 1960'lı yıllardan itibaren edebiyat ortamında etkinlik gösteren ve etrafında toplandıkları *Edebiyat Dergisi*, *Mâverâ* gibi süreli yayınlarla bir sanatkar kuşağı meydana getiren şairler içerisinde yer alır. Zamanla bu kuşağa, İslâmî edebiyat çizgisinin yenilikçi sanat anlayışlarıyla devamı noktasındaki başarısıyla, hususî bir önem verilmeye başlanmıştır. Mensup olduğu sanatkar çevresinin hayat görüşünü kendi şiir tarzıyla temsil eden İnan da bilhassa gelenekle kurduğu bağ itibarıyla; ondan yeni imkânlar elde etme iddiasıyla ilgi çeken bir şair olmuştur. Denebilir ki İnan'ın şiiri aslı bir görev olarak şunları üstlenir: İslâm dininin ışığıyla güç bulan Doğu medeniyetine ve bu medeniyeti var eden değerlere dönük saldırılara karşı bir savunuyu ortaya koymak. Bu savunuyu yalnızca fikrî planda değerlendirmekle, eserlerinin muhtevasını bu doğrultuda belirlemekle kalmayıp yapı bakımından da edebî geleneği göz önünde tutan bir poetik çizgide ısrarcı olmak. İnan'ın şiirlerinde hâkim bir fikir olarak moderniteyi temsil eden kent düzeninden, eşyanın işgalinden kaçış; bunun yerine manevî değerlerle kimlik kazanan öz'e ve onu temsil eden toprağa/tabiata bağlanış belirleyici olmaktadır. Birtakım örüntülerle birbirine bağlanan bu yönelimlerin bir anlam dünyası kurduğu; fikrî tutum ve söyleyiş bakımından bütünlük gösteren bu şiir birikimine bir çehre çizdiği söylenebilir.

**Anahtar Kelime:** Türk Şiiri, İslâmî Edebiyat, Âkif İnan, Doğu ve Batı, Modernleşme.

#### Abstract

M. Âkif İnan is among the poets who have been active in the literary scene since the 1960s and who have created a generation of artists with periodicals such as *Edebiyat Dergisi* and *Mâverâ*, around which they gathered. Over time, this generation began to be given special importance due to its success in continuing the line of Islamic literature with innovative artistic approaches. İnan, who represented the life view of the artistic circle to which he belonged through his own poetic style, has become a poet who attracted attention especially with his connection with tradition and his claim to obtain new opportunities from it. It can be said that İnan's poetry undertakes the following as a primary task: To put forward a defense against the attacks on the Eastern civilization shaped by the Islamic religion and the values of this civilization. To insist on a poetic line that not only evaluates this defense on an intellectual level but also takes the literary tradition into consideration in terms of structure. In İnan's poems, the dominant idea is to escape from the urban order and the occupation of objects that represent modernity; instead, to connect to roots that gain identity with spiritual values and to nature that represents them. It can be said that these tendencies, which are connected to each other by certain ties, establish a world of meaning and give the real color to this accumulation of poetry, which is integral in terms of content and expression.

**Keywords:** Turkish Poetry, Islamic Literature, Âkif İnan, East and West, Modernization.

\* Dr. Öğretim Üyesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: [erzenmarif@yyu.edu.tr](mailto:erzenmarif@yyu.edu.tr), ORCID: 0000-0002-9923-0783

## GİRİŞ

Yenileşme dönemi Türk edebiyatı, yalnızca sanatsal bir dönüşümü işaret etmekle kalmaz. Söz konusu olan, topyekûn bir medeniyet değişiminin yansımalarıdır. Bu süreci idrak ve izah edebilmek için çoğu kez Türk-İslâm toplumunun sosyokültürel plândaki gelişimine müracaat edilmesi, önemli bir göstergedir. Nitekim geniş bir zaman dilimine yayılan Tanzimat sonrası Türk edebiyatının neredeyse bütün bir serencamını sosyal cephesiyle irdelenmek mümkündür. Bu doğrultuda dikkate alınması gereken işaretlerden biri de erken dönemlerden bu yana, edebiyat sahasında, kalem erbâbının önde gelen kanaat sahipleri olarak münevver sınıfını da teşkil etmesidir. Denebilir ki Tanzimat yıllarından bu yana sanatçılar, edebî eserin bir fikrîsel savaşım aracı olduğunun ayırdına varmışlardır. Meşrutiyet dönemi sonrasında da bu tablonun belirgin bir hâl alarak sürdürüldüğü söylenebilir.

Edebî metin üretmekten maksadın evvelâ bir estetik ürün ortaya koymak olduğuna şüphe yoktur. Ancak metin, içerisinde bulunduğu çağın ve toplumun etkileriyle kimlik kazanan ve nihâyetinde bir dünya görüşünü temsil eden sanatkârın elinden çıkar. Yani eser, bu etkiler çerçevesinde sanatkârın algısının, duyumsayışının, fikirlerinin ve hayallerinin bir terkididir. Bu itibarla edebî metinlerin arka planında kurucu bir rol üstlenen “zihniyet”in varlığına, belirleyiciliğine dikkat etmek gerekir. Nitekim zihniyet, “metin söylendiği ve yazıldığı anda metnin bünyesine siner, onunla bütünleşir” (Aktaş, 2009, s. 29). Eserin başarısında, bu zihniyetin ne denli özgün bir form ve söyleyiş içerisinde vücut bulduğu yahut bir başka deyişle; dile gelirken kendine uygun bir öz-biçim birlikteliğini sağlayıp sağlayamadığı belirleyici olmaktadır.

Benimsediği dünya görüşünün savunusu noktasında sanatına ayrı bir anlam yükleyen sanatkârlar bakımından Türk edebiyatı, iz bırakmış bir hayli isimle ön plâna çıkar. Fikir aksiyonu ile edebî üretimi aynı çizgide birleştiren isimler arasında Nâmık Kemal, erken bir örnek olarak anımsanabilir. Ancak bu imajla hafızalarda yer edinen ilk isim, şüphesiz ki Mehmet Âkif Ersoy olmuştur. Türk-İslâm toplumunu inşa eden manevî değerlerin terakkîye engel sayılarak saldırılara uğradığı bir dönemde inandığı hakikatlere bağlılığıyla bir inancın sözcülüğünü üstlenen Mehmet Âkif, Millî Mücadele yolundaki duyarlılığı ve gayretleriyle de devrinde farklı bir sanatkâr görünümü çizer. Hatta Mehmet Âkif'i sonraki yıllarda İslâm değerlerinin savunusunu görev bilen şairler için bir başlangıç noktası saymak mümkündür. Bu doğrultuda akla gelen isimler arasında Necip Fâzıl'ın, etkili bir isim olarak kendisini takip eden şairler için yol gösterici vasfı üstlendiği söylenebilir. Aslında o, temsil ettiği görüşlerden bağımsız olarak Türk şiirinde derin etkiler yaratmış bir isimdir. İslâmî bir hassasiyetle sanata

eğilen sonraki şairler için örnek oluşu da güçlü şiiri ile fikir mücadelesini mezcetmiş olmasında aranabilir. Yazdıkları şiirin üstlendiği rol bakımından âdeta bir zincire eklenen halkalar gibi devamlılık arz eden bu şairler arasında, İkinci Yeni hareketi içerisinde bambaşka bir ses olarak beliren Sezâî Karakoç ve 1950'li yılların sonunda Kahramanmaraş'taki edebiyat çevresinde faaliyet göstererek edebiyat dünyasına adım atan Nuri Pakdil, Erdem Bayazıt, Cahit Zarifoğlu, Rasim Özdenören, Alâeddin Özdenören ve Mehmet Âkif İnan anılabilir.

1940 yılında Urfa'da doğan Âkif İnan'ın edebiyat âlemine adım atması erken yaşlara rastlar. Aruz vezniyle divan şiiri tarzında manzumeler kaleme alarak edebiyat serüvenine başlayan İnan'ın 1957–1958'de lise eğitimi için bulunduğu Kahramanmaraş önemli bir rol üstlenir (Özsarı, 2020). Nitekim Maraş Lisesi'nde tanıştığı, birçoğu yukarıda zikredilen isimle beraber Türk edebiyatında özel yer tutan bir kuşağın içerisinde bulunur. İnan, hem düşünsel hem de sanatsal açıdan bir beraberlik ruhu taşıyan bu arkadaş çevresiyle kaynaşacak; sanat yaşamının önemli ürünlerini 1970'lerde, Nuri Pakdil'in yönettiği *Edebiyat* dergisinde verecek ve yine kuşağın âdeta bütünleştiği bir yayın organı olan *Mâverâ'nın* kurucuları arasında (Sürgit, 2014, s. 39-40) yer alacaktır.

İnan'ın şiirde geleneğe bağlı bir söyleyişi tercih etmesi, sanat hayatının ilk dönemlerinden itibaren gelişen bir tavidir. Öyle ki sonradan arkadaşlık kuracağı sanatçılar, onun Maraş Lisesi'ne geçiş yaptığı dönemde aruzla yazan bir şair olarak tanındığını ve ilginç karşılandığını anlatırlar. Sonraki yıllarda da bu temayülü sürdüren İnan, o kadar kararlıdır ki Erdem Bayazıt'ın aktardığına göre, çevresindekilere hatta henüz yeterince tanımadığı Sezai Karakoç'a dahi aruzla yazmasını telkin edecek (Bayazıt, 2024, s. 118) kadar klasik şiir geleneğine bağlılık gösterir.

Âkif İnan'ın şiirlerinde tercih edilen nazım birimi olarak beyitlerin her biri kendi içerisinde mana bütünlüğü kurmaktadır. İnan'ın şiirlerindeki ortak bir özellik olarak bu durumu işaret eden ve beyit geçişlerinde farklı temaların belirdiğini vurgulayan Rasim Özdenören'e göre; “Her beyitteki farklı izlekler, şiirin bütünlüğünü oluşturan mozaik parçası gibidir; bir araya getirildiğinde bir tabloyu tamamlıyorlar” (2000a, s. 7). Aynı konuya değinen Haksal da onun “beyit sayısınca şiir yaz”dığını (2000, s. 9) söyler. Elbette şairin bu tercihi de divan şiirinin esasları açısından düşünmek mümkündür. Nitekim şairin ilham aldığı, “beyit bütünlüğü” anlayışına dayanan bir edebî gelenektir ve beyt (ev) adlandırması bizâtihi mana bütünlüğünün alegorisidir (Pala, 2016, s. 69).

“Bütünüyle bize ait bir medeniyetin sanatı” (İnan, 2012a, s. 84) olarak gördüğü divan şiirini sürdürmek yahut taklit etmek gibi bir gaye gözetmemekle beraber onun ruhunu canlı tutmayı

seçen İnan, bu yüzdendir ki sıklıkla şiir ve gelenek ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiş bir sanatkârdır (Hisarcıklılar, 2016 ; Yalçın, 2017 ; Güler, 2017). Gerçekten de İnan, bütün bir şiir serüveni boyunca ağırlıklı olarak beyit düzenine bağlı kalarak yazmak ve bazen şiirlerine bazen de şiir kitaplarının bölümlerine klasik nazım şekillerinden adlandırmalar eklemek suretiyle geleneği akılda tutmaya çalışmıştır. Ancak şekli açıdan “klasik geleneği kısmen çağrıştıran” (Turinay, 2015, s. 106) bu şiirin gelenekle irtibatını yalnızca “edebî gelenek” açısından değil bir bütün olarak “kültürel gelenek” açısından (Narlı, 2016, s.194-195) düşünmek gerekir. Bu noktada, metne hâkim olan dünya algısının ağırlığı daha iyi anlaşılır. “Onun şiiri klasik Divan şiirimizle modern Türk şiiri arasında bir gerilim hattı gibidir.” (Bayazıt, 2021, s. 87) yargısı, İnan’ın şiirde yapmak istediklerini ve hem sanatsal hem de fikrî aidiyetini anlamak açısından kıymetlidir.

Âkif İnan, zaman içerisinde, düşünce yazılarıyla ön plana çıkmış olsa da aslında ilkin şair olarak ismini duyurmuş, akıllarda şair kimliğiyle yer edinmiştir. Şiirde çok üretken olmamakla beraber İnan, kendi sesini yakalamaya ve öz, samimi şiirler sunmaya çalışmıştır. 1974’te yayımlanmış olan *Hicret* ve 1991 tarihli *Tenha Sözler* adlı iki şiir kitabındaki toplam dikkate alındığında, İnan’ın, benimsediği sanat çizgisinde sürdürücü bir yönseme içerisinde olduğu söylenebilir. Ancak onu Türk şiir tarihinde iz bırakmış, şiire yeni bir soluk getirmiş şairler arasında saymak mümkün değildir. Abdullah Uçman’a göre İnan, “eylem tarafı edebiyatçı-şair tarafını ihmal etmesine sebep ol”muş bir sanatkârdır (Uçman, 2000, s. 60).

İnan’ın şiirlerindeki tefekkür yükü dikkate alınırsa, şairin düşünce yazılarına gösterdiği ilgi ve sarf ettiği emekle sanatı arasındaki bağ daha iyi anlaşılır. Esasen hem İnan’ın hem de arkadaşlarının bir taraftan Türk şiirindeki gelişmeleri yakından takip ederek özgün şiirler üretmeye çalışırken bir taraftan da mensup oldukları düşünsel geleneğin savunuculuğunu üstlenmeleri dikkate değerdir. İnan’ın da dâhil olduğu bu kuşak, temsil ettiği hayat görüşünün ve dava edindiği aslî meselelerin ışığında yürüyen, bu yolda gelişim gösteren bir sanat anlayışını temsil eder. Bu tercih, kuşağın kendinden önceki ufuk açıcı isimlerle kurduğu bağ dikkate almayı zorunlu kılar. Necip Fazıl ve *Büyük Doğu* dergisi, ardından Sezai Karakoç ve *Diriliş* dergisi; bu sanatkârların bağlandıkları hayat ve sanat görüşü içerisinde bir devamlılık sağladığından, yeni ve güçlü bir atılım gerçekleştirdiğinden söz etmeye olanak tanır. Estetik açıdan sanat çizgileri ve eserleri, çoğulcu bir toplam meydana getiriyor olsa da taşıdıkları hassasiyetler ve bilinç, onları ortak bir noktada birleştirir. Bu bakımdan İnan’ın da şiirleri ile fikirleri arasındaki birliğe; düşüncelerine uygun söyleyiş biçimlerini şiirinde nasıl kurduğuna dikkat etmek gerekir.

Esasen bir edebî eserde, sanatkâr ve eser ayrımı çerçevesinde, metni üreticisinden; şiiri şairinden bağımsız değerlendirmek de mümkündür. Ancak bu çalışmada, doğrudan şairin düşünce yapısının metinlerdeki kurucu etkisi üzerinde durulacağı için böyle bir yol seçilmemiştir. Bu bağlamda, çalışma boyunca, sıklıkla sanatkâr-metin münasebetine dayanan bir bakışın tercih edildiğini ve bu iki unsur arasındaki örüntülerden hareketle değerlendirmeler yapıldığını belirtmek lazımdır.

### 1. Mukaddes Davaya Aidiyet

Köklendiği hayat görüşü ve ulandığı sanat anlayışı bakımından şiirinde anlamsal özün ehemmiyet kazandığı Âkif İnan; yaşamında benimsediği müteharrik, arayışa dayalı tutumu sanat sahasında da gerçekleştirmiştir. Özveriyle sürdürdüğü öğretmenlik vazifesinin yanı sıra sosyal sorumluluklar da üstlenerek son derece aktif bir gayret içerisinde gözüken İnan'ın geride bıraktığı miras bununla sınırlı değildir. O, bir taraftan mensup olduğu inancı ve toplumun değerlerini yücelten özgün bir şiir çizgisi araştırırken bir taraftan da yazılarıyla aynı sorunsallar üzerinde derinleşmeye yönelmiştir. Bu itibarla çok yönlü bir aksiyon adamı olan İnan'ın, İslâmî düşünce birikimiyle kimlik kazanan bir çizgiyi temsil ettiği söylenebilir.

Her şeyden evvel şiirde izlediği yol itibarıyla Âkif İnan'ın bir aidiyet sergilediğini ve bu açıdan hâkim sanatsal yönelimlere karşı bir itirazı seslendirdiğini belirtmek gerekir. Öyle ki İnan, ilk şiirlerinden başlamak suretiyle, divan şiiri geleneğinin âdeta görmezden gelinen mirasını tekrar gündeme taşıma gayreti içerisinde olmuş; gelenekten kopuk şiire karşı çıkarak Türk şiirinin zengin birikiminden beslenen bir yeniliğin gerekliliğini işaret etmiştir. Konuya ilişkin yazılarında ve kendisiyle gerçekleştirilen söyleşilerde bu hassasiyetin altını çizerek edebiyat eleştirisine katkıda bulunan İnan, ismini gazel ve kaside gibi nazım şekillerinden alan şiirleriyle de fikirlerini uygulamaya döker. Divan şiiri geleneğini devam ettirmek gibi bir gayesi olmadığını; şiirde eski-yeni ayrımı yapmaksızın “iyi şiir”in peşinde olduğunu belirten şair, Batılılaşma dalgasının unutturduğu ve zengin imkânlarını gölgelediği divan şiirinin önemini "Ben Divan şiirinin günümüzde modernize edilerek yeni bir sanat çıkartılmasında, onda birçok mesnet olabilecek unsurlar bulunduğunu Türkiye’de ilk olarak ortaya atanlardan biri oldum." (İnan, 2009, s. 21) sözleriyle ortaya koyar. İnan, "Kaside" başlıklı şiirinde; "Çağ kurtarmanın bir eylemidir / Çağ dışı görülen ilgimiz bizim" (İnan, 2016, s. 38) derken aslında hem kendisinin hem de neslinin bütün bir yaşamsal ve sanatsal çabasını özetlemektedir: Reddedilen, görmezden gelinen manevî köklerine sahip çıkarak sanatta yeniliği bir öze dönüş çerçevesinde gerçekleştirmek. Sanatın da İslâm toplumunun da ihtiyaç duyduğu asıl eylem olarak saptanan bu husus, İnan'ın ve neslinin davasını anlayabilmek noktasında önem taşır. Duyulan ses,

varoluşunun mâhiyetini sahip olduğu değerlerde bulan ve iç âleminden yükselen bilinçle anlam kazanan bir neslin sesidir. Bu nesli diğerlerinden ayıran, âleme mana kazandıran “iman”ı savunma sorumluluğu taşımaları; yani vefa göstermeleridir. Mensup olduğu neslin diğer sanatçıları gibi İnan da sözünü evvelâ bu yolda, bu bilinçle söyler. Bunlar, suskuda dahi güçlü bir itirazı büyüten ve kararlılığıyla büyüyen bir sesin hâkim olduğu şiirlerdir. Bu yönüyle İnan, münferit bir kavganın değil, değerler erozyonuna karşı ayakta durmakta kararlı bir neslin sesi olmayı seçer:

"Varoluşumuzun bir onayıdır  
Sustukça büyüyen esrarlı ateş

Bütün giysileri yırtsak yeridir  
Yeter bize vefa elbiseleri" (İnan, 2016, s. 48)

İnan, bazı şiirlerinde bu sesleniş Doğu – Batı çatışması çerçevesinde dizelere dökmek suretiyle daha belirgin bir tablo çizer. Onun karşı durduğu ve mücadele edilmesi gerektiğine inandığı asıl problem, İslâm toplumunun içerisine sızan Batı kaynaklı çürümedir. İlâhî hükümden kopuşu dikte eden bu materyalist algı, insanlığın önüne yeni putlar sürmektedir. İster seküler düşünceye isterse de benimsettiği çoğulculuk anlayışına dayandırılıyor olsun, nihâyetinde modern zamanlar, “hem kendi hayatını hem de sosyal varoluşunu din olmadan sürdürebileceğine inanan yeni bir insan türü” olan “modern insan”ı meydana getirmiştir (Berger & Luckmann, 2015, s. 53). Bu tipoloji, yalnızca Batı’yı değil ondan etkilenen İslâm toplumlarını da tesiri altına almıştır ki İnan’ın hareket noktalarından biri de bu yaygın dejenerasyon olmaktadır. Fakat şairin bu noktada ülkesine ve mensup olduğu toplumun samimiyetine, Müslüman bilincine olan güvenini tazelediği görülür:

"En kara putların saldırısında  
Yurdumun ki alnı ay gibi aktır

Anamı sorarsan büyük doğudur  
Batı ki sırtımda paslı bıçaktır" (İnan, 2016, s. 78)

Gerçekleştirdiği bu güçlü, kararlı çıkışla İnan, problemin kaynağı olarak Doğu – Batı çatışmasını işaret eder. Bu noktada tuttuğu yol, onu geleneğin ve Türk-İslâm toplumunu inşa eden değerlerin savunucusu kılmaktadır. Batı'nın sırta saplanan bir bıçak şeklinde resmedilmesine karşın Doğu'nun anne figürüyle tanımlanması bu bağlamda dikkat çekicidir. Ayrıca "Büyük Doğu" adlandırmasına başvurmak suretiyle Necip Fâzıl'ın öncülük ettiği, İslâmî

duyarlılığı ön plâna çıkaran sanat ve fikir hareketinin vurgulandığı açıkça fark edilir. *Büyük Doğu* dergisinin üstlendiği rol dikkate alındığında, İnan'ın kendi nesli adına yalnızca sanatsal aidiyeti ve gelenekle irtibatı değil, Türkiye'deki fikir hareketleri içerisinde üstlendikleri davayı da işaret ettiği söylenebilir. Batı'nın neden olduğu yabancılaşmaya, yozlaşmaya karşı Müslüman Doğu'nun değerlerine sahip çıkmak bu noktada temel ilke olarak belirir. Bağlandığı inançtan beslenen ve bu inancı seslendiren İnan'ın şiiri, başından beri aynı aidiyet içerisinde filizlenmiştir. Öyle ki yakın dostları da onun henüz “ortaokul yıllarında kazandığı İslâmî bilinç”ten (Bayazıt, 2021, s. 85) söz eder.

Âkif İnan'ın şairliğini şekillendiren fikrî zemine dair dikkatlerini ortaya koyan Şaban Sağlık, onun “kişisel mit”i yani “temel meselesi” olarak “yerli düşünce” ve Büyük Doğu’yu işaret etmektedir (Sağlık, 2000, s. 18). İnan'ın şiirini anlamak yolunda bir anahtar olarak da kabul edilebilecek “yerli düşünce”nin savunusu etrafında, hayat görüşü ile uyum içerisinde gelişen bir şiirden söz etme olanağı doğar. Bu çerçevede tek ve vazgeçilmez ideal olarak sunulan Batı karşısına, değerleriyle beraber Doğu ve İslâm medeniyeti yerleştirilmiştir. Nitekim “Ve bir sofraya gibi sersem önüne / Yerli düşüncenin ürünlerini” (İnan, 2016, s. 51) diyen şair, sanatının karakteristiği olarak doğrudan bu çabayı vurgulamaktadır. Bu noktada şairin ilk şiir kitabına uygun gördüğü isim de anlamlıdır. Kitaptaki şiirler, ait olduğu medeniyetten uzak kalan ve yaşadığı ayrılığın acısını duyan bir sanatkârın seslenişleri olarak da görülebilir.

Âkif İnan'ın şiirlerinde, insanlığın kurtuluş reçetesi olarak “İslâm medeniyetinin öz değerlerine bağlanmak” ideali güçlü ifadelerle kavuşur ki şairin üstlendiği davayı anlamak açısından bu yönelime odaklanmak gerekir. Dünyayı teşrifinden itibaren birtakım kesitlerle Peygamber Efendimiz'in hatırasının yâd edildiği uzun soluklu bir na't ("Olağanüstüler") kaleme alan İnan, takip edilmesi gereken yol göstericiyi ve örnek insanı anlatırken aslında öze dönüşün zorunluluğunu duyurmaya çalışır. Yeryüzündeki yaşamı ve ümmetine rehberliğiyle varlığı yekpare bir mucize hâlini alan Hz. Muhammed'in insanlığa bıraktığı miras, zaman zaman insanları umutsuzluğa sevk edebilecek kadar sıkıntılı bir mesken olan dünyayı anlamlandırmanın ve ona tahammül edebilmenin anahtarını sunmaktadır. Türlü kahırla insanoğlunun tahammülünü sınayan dünya yaşamı karşısında Peygamber'in kutlu yaşamını ve mücadelesini anımsatan şair, İslâm toplumunun gafleti aşma mücadelesinde bir hatırlatıcı görünümündedir. "Toprağın Babası" şiirinde ise bu kez İslâm büyüklerinden ve kahramanlarından Hz. Ali'yi anıp Kerbelâ olayına gönderme yapan İnan, İslâm coğrafyasını esir alan zalimliği ve huzursuzluğu hedef alır. Yine birçok şiirinde kendini duyuran tevekkül ve

sığınış, modern dünyada insanların zayıflayan manevî bağılıklarına karşı Müslüman bilincini ve bu bilincin değerini imler.

İnan'ın kaleme aldığı şiirler içerisinde en çok ünlenen “Mescid-i Aksa”nın da onun sanatıyla bütünleşen, ona aslî rengini veren mukaddes davayı anlamak açısından önem taşıdığı söylenebilir. Nitekim Hz. Peygamber'in ilk kıblesi ve Mirac'ın kutlu mekânı olan Mescid-i Aksa'nın sitemi çerçevesinde kurgulanan bu şiir, bütün bir İslâm âlemine sesleniş mahiyetindedir. Dış mihraklar tarafından birbirine düşman edilen, yalnızlaştırılarak parçalanmaya çalışılan İslâm âlemi için sembolik bir anlam taşıyan Mescid-i Aksa'nın işgale terk edilmiş olmaktan kaynaklanan şikâyeti, korunamayan birlik ruhunun Müslümanlar için nelere mâlolduğunu hatırlatır. Mescid-i Aksa'nın yalnızlığı, aslında İsrail zulmü altında türlü eziyetlerle sınanan Müslümanların; kirli ayakların türlü bahanelerle zapt ettiği İslâm coğrafyasında zorbalığa maruz kalan masumların yalnızlığıdır. O halde denebilir ki şiir, Mescid-i Aksa'nın kurtuluş özlemi ve çağrısı içerisinde Müslümanlar için çıkarılması gereken hayatî bir derse vurguda bulunmak üzere yazılmıştır:

"Mescid-i Aksa'yı gördüm düşümde  
Bir çocuk gibiydi ve ağlıyordu  
Varıp eşiğine alnımı koydum  
Sanki bir yeraltı nehr çağlıyordu  
(...)  
Şimdi kimsecikler varmaz yanıma  
Mü'minden yoksunum tek ve tenhayım  
Rüzgârlar silemez gözyaşlarımı  
Çöllerde kayıp bir yetim vâhayım

Mescid-i Aksa'yı gördüm düşümde  
Götür Müslümana selam diyordu  
Dayanamıyorum bu ayrılığa  
Kucaklasın beni İslam diyordu" (İnan, 2012b, s. 29)

İnan'ın "Bağlanma" adlı şiiri ise İslâm'ın öngördüğü yaşama ve ahlâka uygun davranma noktasında samimi bir aidiyetin seslendirilmesi bakımından dikkat çekicidir. İnsan olmanın doğurduğu zaafılardan, noksan ve kusurlardan duyulan hicabın yanı sıra verilen söze uygun hareket etme sorumluluğunun vurgulandığı bu şiirde, Müslüman topluma mensup her bireyin gerçekleştirmesi gereken bir içsel muhasebe yankılanmaktadır. Yeryüzündeki sınırlı serüven



boyunca tarafını seçmenin, iman etmenin gereklerini yerine getirmek, ahlâklı ve merhametli olmak, İslâm'ın bahsettiği huzur ve selâmetin bilincine varmak gibi olgular üzerinden yürüyen şiir, şairin kendisine dönük uyarısıyla tüm Müslümanları ilgilendiren bir farkında olma zorunluluğunu öne çıkarır:

"Yücelerden yücelerden  
Gündüzlerden gecelerden  
Sessiz dilsiz hecelerden  
Sütler sağar gönlümüze  
Kelâm yağar gönlümüze  
Işık ağar gönlümüze  
(...)  
Ölümlerden korkar isem  
Gönül evi yıkar isem  
Ben bu yoldan çıkar isem

Yazık bana vahlar bana" (İnan, 2012b, s. 32-33)

Bu şiir, bağlandığı anlam dünyasının yanı sıra İnan'ın edebî gelenekle irtibatı noktasında da iyi bir örnek sağlar. Çünkü onun şiirlerinde yalnızca divan şiirinin değil, halk şiiri söyleyişlerinin etkisi, bilhassa yukarıdaki dizelerde kolayca fark edilebilecek tekke şiirinin izleri de görülmektedir. Yunus Emre'nin ilâhî sevgi üzerine kurulu; sade ve derin sözlerinden ilham alan İnan'ın içerisinde bulunduğu dünyaya bu sezgiyle yönelirken yapı ve söyleyiş hususiyetleri bakımından da aynı öz'e bağlanma isteğini sergilediği söylenebilir. Şiirde öz-biçim ayrılmazlığı göz önünde bulundurulursa, İnan'ın şiirde bazı geleneksel unsurların sürdürülmesi noktasında çaba sarf ederken yine benimsediği şiirin içerisine doğup büyüdüğü zihniyete bağlılığını bildirdiği anlaşılabacaktır. Çünkü Batılı modernleşme; gelenekten kopuş çerçevesinde din olgusunun kuşatıcı izahlarına sırt çevirir ve bu tür aidiyetlere karşı temelden bir itiraz yöneltir. Bu durum, Batıda Hristiyan yapının sarsılmasına yol açtığı gibi Müslüman toplumda da İslâm dininin özünden uzaklaşmayı hızlandırmıştır. René Guénon'un deyişiyle "Modern düşünce Hristiyanlığa karşıdır (antichrétien); çünkü öz itibarıyla din karşıtıdır (antireligieux). Evet, dine karşıdır; çünkü daha genel bir deyişle, geleneğe karşıdır (antitraditionnel)" (Guénon, 2020, s. 168). O halde Batılı moderniteye karşı çıkış, toplumun gelenekle bağlarını ören ve sistemli bir yaşayış rehberi sunan din olgusunu savunma hamleleri açısından anlamlı olup sanatkârın geleneğe bağlanma tercihindən ayrı düşünülmemelidir.

Yukarıdaki örnek etrafında, Âkif İnan şiirine ilişkin bir başka yargıyı hatırlatmakta yarar vardır. İnan'ın şiirlerine dair fikirlerini paylaşan Özdenören'e göre onun tuttuğu yolu bir bütün olarak sehl-i mümteni sanatıyla izah mümkündür. Şiirleri her ne kadar basit bir kurulum ve söyleyişe dayanıyor gibi görünse de mevzubahis olan, benzerini üretmenin güç olduğu bir şiirdir (2000b, s. 58-59). Özdenören'in bu tespitini de yine şairin Türk şiir geleneğine bağlılığı ve sade sözle derin anlamlara kapı açan Yunus Emre gibi kurucu isimlerin etkisi açısından değerlendirmek yanlış olmaz. İnan'ın şiirlerindeki dil kullanımı, sadelik ve çoğu kez metne hâkim olan gösterişsiz, tabii söyleyiş; bu fikri destekler. “Yunus'un nefesini canevinde misafir etmemişlerle hangi ortak yanımız olabilir?” (İnan, 2024b, s. 90) diyen şair, bağlı olduğu sanatın başlıca isimleri arasında onu da sık sık anar.

Denebilir ki İnan'ın şiiri mücadeleleyi seçen ve ses yükseltmeye gerek kalmaksızın bu mücadele ruhunu temsil eden bir şiirdir. “Acılar umudu buldurur bize / Bir zırha büründüm bu çağa karşı” “Edep senin sabır benim derimdir / Askerler üretir sessiz ve derin” (İnan, 2016, s. 27-28) gibi beyitlerle şair, çağın tahrip ettiği değerlerin savunusunu ve bu yozlaşma karşısında direnişin, mücadelenin sözcülüğünü üstlenir. Umutsuzluğu kabul etmeyen Müslüman bilincinin gereği olarak şairin başlık seçimi de umudun gazeli olmuştur. Aynı bağlamda yorumlanabilecek “Babamın Gazeli” şiiri ise aileden tevarüs eden Müslüman bilinci ve hassasiyetini ortaya koyar. Şiirdeki baba motifi; imanlı, namuslu, merhametli, ailesine ve tabiata sevgiyle yaklaşan bir ideal insan olarak görünürken esasen ait olunan “kök”ü işaret eder. Burada baba; hayatla kavgasını sonlandırmış, nefesine ve dünyanın göz alıcı hilelerine galip gelmiş samimi Müslüman portresi sunmaktadır. “Toprağa dosttu ölüme hazır / Taşırdı soyunu gövdesi gibi” (İnan, 2016, s. 75) mısraları şairin de içerisinde nefes aldığı hayat görüşünü verir. İster bu şiirde görüldüğü üzere bir temsil çerçevesinde gelişsin, isterse doğrudan fikirlerin savunusuna ayrılmış mısralarda belirginleşsin Âkif İnan şiirinde belirleyici olan; sözcülüğü üstlenilen mukaddes davanın savunusu ve bu davaya, bu fikirlere aidiyetin bildirilmesidir. Kendisi de şiirin esasen söyleyişe bağlı bir sanat olduğunu ve fikirler ile hayallerin zedelenmeden ifadesi için en uygun sözlerle kurulması gerektiğini vurgularken kendi şiiri için esas kaynak olarak “İslâm” dinini işaret eder. “Ben, zihnen bir dünya görüşüne merbutum. Onun kavgasını veriyorum.” “Mantık örgüsünden tecrit kılınmış şiir, benim için zaten kabule şayan değil.” (İnan, 2024b, s. 99-100) gibi cümleleri, İnan'ın şiirinde kurucu güç olarak Müslüman bilincini temsil eden bir anlam dünyasının belirleyiciliğini ortaya koymaktadır.

## 2. Çağın Tenkidi ve Öz'e Dönüş Bildirimi

Batılı modernleşmenin biçimlendirdiği XX. asır, maneviyatçı toplumlar için sancılı bir değişimi hazırlarken özü ve meselesi “insan” olan edebî eserler de doğal olarak bu probleme temas etmiştir. Türk-İslâm toplumu özelinde düşünüldüğünde bunun Batı tesirindeki Türk edebiyatında başlı başına bir mesele olduğu fark edilir. Toplumdaki zihniyet değişimini ve bunun yansımalarını işleyen eserlerde sanatkârların da çoğu kez bir tavır geliştirerek konuya eğildiği söylenebilir. Nitekim materyalist ve pozitivist etkilerle şekillenen yeni bir yaşam algısıyla karşı karşıya kalan Doğulu toplumun mensubu olarak bazı Türk şairleri, bir bunalım ve inanç krizi içerisinde görünür. Tanzimat’tan itibaren “yavaş yavaş memlekete giren müspet ilmin etrafında bir çeşit buhran uyan” dığının (Tanpınar, 1977, s. 105) en iyi ispatı, edebî eserlerde mevcut kabulleri sorgulayan düşünce yüküdür. Diğer taraftan muhafazakâr bir tavır geliştiren sanatkârlar ise koşulsuz bir yeniliğe, İslâm diniyle şekillenen geleneğin terk edilmesine karşı direniş ve itirazlarını ortaya koymak üzere yine edebiyatı bir imkân olarak değerlendirir. Cumhuriyet döneminde Necip Fazıl’ın bu bağlamda sembolik bir isme dönüştüğü; aynı bilincin ve tavrın temsilcisi olarak Sezai Karakoç, Nuri Pakdil gibi isimlerin ve nihayet *Mâverâ* şairlerinin aynı anlam dünyasına bağlı kalarak yazdığı görülür.

Çağını idrak ediş noktasından hareket eden Âkif İnan; şiirini itiraz ve reddedişlerle örmüş, bir taraftan da Müslümanca duyuştan kaynaklanan “metafizik coşkunun heyecanını” (Erbay, 2015, s. 98) yansıtmak istemiştir. Onun şiirinde bu yönelimler birbirini tamamlar mahiyettedir. Nitekim İnan’ın geleneğe yani köklerine ve mensup olduğu İslâm toplumunun manevî değerlerine aidiyetini güçlü bir şekilde ön plâna çıkarırken modern dünyanın sebep olduğu kirlenmeyi deştığı görülür. Bu çerçevede şairin gösterdiği çaba ve direniş, çağın neden olduğu zulmetten aydınlığa çıkışı vadeder. Benimsenen ilke "soyunu yüklenmek"; yani taşıdığı ‘öz’e bağlanmak ve ondan kopmama kararlılığını göstermektir. Gerekirse, maruz kalınan yabancılaşmadan dönebilmek; aslına rücû edebilmektir. Tabiattan koparılıp beton bloklara hapsedilen insan için bu bir direniş olduğu kadar aynı zamanda bir diriliş, varoluş imkânıdır:

"Betonlar mezardır düşe sevince

Saksılar doğaya özlem eylemi

(...)

“Soyumu yükledim bu çağ içinde

Urfa bir dağ gönlüm bir ağ içinde" (İnan, 2016, s. 51)

Temel meseleleri ve düşünce yüküyle Âkif İnan şiirinin “insanın özüne aykırı bir düzende yaşamak zorunda olmasından” (Özdenören, 2018, s. 19) kaynaklandığı görülmektedir. Şiirleri besleyen ruh hâli, ekseriyetle bu zorunluluğun sebebiyet verdiği çatışmalar tarafından

belirlenir. Burada söz konusu olan; mevcut hâl ile uzak kalınan, özlenen, ait olunan dünya arasındaki zıtlıklardan mütevellit çatışmalardır.

Modern zamanların algılanışı ve tenkidi noktasında İnan'ın şiiri, en çok şehir yaşamının kıskacına aldığı insanı işler. Onun şiirinde, kent manzaraları ve bu manzaranın kurucu unsurları, olumsuz bir imgelemin yansımaları olarak yer bulur. Bu şiirlerde kent, bir beton ve gürültü yumağı olarak insanî yaşayışı, manevî duyumsayışı tahrip eder niteliktedir. Kentin maddeci bir istilâ çerçevesinde konumlanması, onun geçici ve yanıltıcı tarafının hatırlatılmasına ve edebî olana eriştiren manevî bağlanmanın vurgulanmasına vesile olur. “Zaman” ve “Melce” gibi şiirlerde kentin olumsuz bir imge olarak işlendiği görülür. Mevcut kent yapılanmalarının ve eşyanın kalabalığından kurtulma isteğini açıkça dile getiren, aşka ve tabiata erişmeyi dileyen bu şiirlerde kent istilasına karşısında dünyevî olandan sıyrılıp ebedî huzura kavuşma isteği de bir dua hâlinde yankılanır:

“Aşka ve tabiata ulaştır bizi  
Gel kurtar bu şehrin gürültüsünden” (İnan, 2016, s. 54)

“Günleri bir secde hızıyla geçip  
Erişsem mahşere bir iftar gibi” (İnan, 2016, s. 63)

“Şehir Gazeli”, bir bütün olarak istilâcı kent yayılımı karşısında duyulan hislerin ifadesidir. Bu şiirde, modern kentlerin aksine eski şehir imgesine duyulan özlem ve kalbi, “anlamı ezen” makineleşmiş kentlerden bahçeli evlere açılan kapılarla bir kurtuluşu hayal ediş belirir. Çağa ve dünyaya yabancılaşma, eşyadan ve mekanik seslerden kaçış, kurtuluş reçetesi olarak manevî değerlere sığınma gibi yönelimlerin İnan şiirinde son derece baskın olduğunu; birçok şiirde fikrî olarak bir çatı teşkil ettiğini söylemek gerekir. Sıkça görülen tabiata yöneliş de aynı çerçevede; kentten kaçış ve insanî öze tekrar bağlanış kapsamında değerlendirilebilir.

İnan'ın da İslâmî duyarlılıkla şiire yönelen diğer sanatkârlar gibi maddeci düşünüş karşısında net bir tavır aldığına dikkat etmek gerekir. “Materyalizm çağın ruhunu kemirdi. İnsan ruhunu, eti yenmiş, sadece kılçıkları kalmış bir balık iskeleti gibi çırpıplak, kupkuru hâle getirdi. İnsanoğlunun uzanabildiği son âlem, beş duygusunun ve onları bir parça büyütüp güçlendiren âletlerin dünyasından ibaret hâle getirdi.” (Karakoç, 2009, s. 90) diyen Sezai Karakoç'un meseleye yaklaşımı, aynı düşünüşü temsil eden diğer sanatkârları anlamak açısından da faydalıdır. Bunlardan biri olarak İnan, şiirlerinde, yaradılış hakikati gereğince maddî uygarlığa karşı manevî derinliğin savunusunu ve ilâhî öğretiyi aidiyet şuurunu öne çıkarır.

Denebilir ki İnan'ın şiiri; acıları, dünyanın karmaşası karşısında duyulan yalnızlık ve yabancılığı kaderin bir parçası olarak kabullenen fakat buradan bedbinliğe değil, umutlu ve inançlı bir söyleyişe varan bir şiirdir. Burada hüznün, dünyayı insanca algılamamanın, yaşanan çürümenin fakında oluşun kaçınılmaz getirisi. Şair, bunu kabullenerek ve buradan asıl hakikate; ebediyeti tayin edecek kudrete olan imanı tazeleme fırsatı bularak güç kazanmaktadır:

“Gel anla ve yaşa doğusal hüznü  
Acılar güvence ölümsüzlüğe

Senden her kaçtıkça sana yaklaştım  
Göç nasibim özlem kanımdır benim

Bu تنها dünyanın ürküntüsünü  
Ekledim gövdeme bir parça gibi” (İnan, 2016, s. 58)

*Tenha Sözler* kitabındaki şiirlerde yine kesif bir kent bunaltısı ve “madde âleminde uzaklaşma arzusu” (Özger, 2015, s. 60) hissedilir. Bu noktada aşkın da manevî çerçevede bir sığınak olarak anlam kazandığı söylenebilir. Modern zamanların sıkıntısıyla yaşamın zaman zaman işkenceye dönüştüğü, deliliğin bile bir kurtuluş çaresi olarak belirdiği ânları yakalayan dizeler; kutlu bir mazinin anılmasına ulanır. “Şair değil, güneş değil, değil hey / toprak olsam veli ordularına” (İnan, 2012b, s. 28) dizeleri, ait olmadığı bir dünyada sıkışan, fikir sancılarıyla boğuşan Müslüman şairin duası olur.

Maddenin geçiciliğine vurgu yapan "Haber" şiiri de aynı çerçevede anılabilir. Şaire göre bütün cezp edici unsurlarıyla dünya, bir aldatıcıdır. Tüm bunlar yok olmaya mahkûm iken asıl mühim olan ve anlam kazanan, insanoğlunun ölümle beraber yeni bir diriliş ve özgürlük içerisinde bulmayı hak edişidir. Müslümanların zaferi, ancak dünyanın aldatıcı "görmekini" ve "gururunu" bir yana itmekle mümkün olacaktır. Bu noktada şiir, bir uyarıcı ve yol gösterici vazifesi üstlenerek modern dünyanın maddeyle, eşyalarla kuşatıp aldattığı insanlara dönük bir ebedî hürriyet "Çağrı"sı olur.

"Aklına ekilen tasarıları  
değiştir sesimin bereketiyle

Kül olsun sonsuzun sahillerinde  
ve bir ayna gibi kırılışın sesler

Savur bu eşyaların korolarını

bir umut zannıyla hep bölüşülen" (İnan, 2012b, s. 46)

Âkif İnan'ın Doğu ve Batı ayrımı bahsinde kaleme aldığı yazılarla, dünyayı algılayış ve anlamlandırma noktasında sıklıkla aynı probleme; Batı uygarlığının maddeci tutumunun sebebiyet verdiği sorunlara eğildiği görülür. “Batı uygarlığı, olay ve eşya vakıasına yaklaşımında beşerî bir gerçek olan ruh olgusunu hesaplarının dışında tuttuğu için, neticede insan aklının keşfi olan eşyaya da yenik düşmüştür. Eşya putu olmuştur bu uygarlığın, insan ise kölesi.” (İnan, 2024a, s. 73) diyen İnan, ancak vahiyden güç alan aklî bir uygarlığın huzur getirebileceğini; Allah'ın yarattığı nizamı ve tabiatı yok sayan bir işleyişin insanlığa yalnızca huzursuzluk ve felâket getireceğini düşünür. İlgili şiirlerde hâkim olan söylem de daha çok kazanmaya, güçlenmeye ve bu yolda gerekirse başkalarına zulmetmeye dayalı aklı hedef almaktadır. Bütün sorun, varoluşu maddeden ibaret gören Batılı düşüncenin bulaştırdığı çözülme ve çürüme olarak saptanmıştır. Bu noktada İnan'ın duruşu açıktır. "Kim demiş her şeyin bitişi ölüm / destanlar yayılır mezarımızdan" (İnan, 2012b, s. 50) mısraları, şairin elinde bir itiraz, bir isyan bayrağı gibi açılmıştır. Tıpkı neslinin öncü saydığı ve kendisinin de ayrı bir bağ kurduğu, “fıkrî ve hissî iştirak” içerisinde görüldüğü (Yorulmaz, 2015, s. 319) Necip Fâzıl'ın şiirlerinde olduğu gibi<sup>1</sup> onun şiirinde de ölüm, böylece tamamen olumlu bir imaj yüklenmeye başlar:

"Toprak kuşatınca ten kafesini

yeni bir gündedir göçümüz bizim

Kalkarız rüyadan uyanır gibi

(...)

Sonsuz bir düzenin armağanını

buluruz şükürle mahcup ve mutlu

Affolan sevinçli çocuklar gibi" (İnan, 2016, s. 54)

Görüldüğü üzere şair için ölüm, dünyanın bütün sıkıntılarından ve insan olmanın zaaflarından kurtuluştur. Allah'ın affına erişebilme hayalinin gerçeğe dönüştüğü ân olarak ölüm, hak edilmiş bir felâha kavuşma olarak görülmesi hasebiyle Müslümanlar için bu yolda yapılması gerekenleri de hatırlatmaya vesile olur. Böylece ölüme bakış, Müslüman bilinci ve sorumluluklarının vurgulanmasıyla şekillenir. Burada ölüm, materyalist düşüncede nihaî bir

<sup>1</sup> Necip Fâzıl'ın şiirlerinde de ölüm, hakikat âlemine açılan bir kapı gibi düşünüldüğünden olumlu anlamlar yüklenir: “Ölüm ölene bayram, bayrama sevinmek var; / Oh ne güzel, bayramda tahta ata binmek var!..” (Kısakürek, 1997, s. 148) ; “O dem çocuklar gibi sevinçten zıplar mısın? / Toprağın altındaki saklanbaça var mısın?” (Kısakürek, 1997, s. 149).

son olarak tanımlanmasının aksine maddî sınırlılıkların ve âcizliklerin son bulduğu gerçek özgürlük âlemine açılan kapı olarak resmedilmiştir.

### 3. Aşk ve Mürşide Bağlanış

İslâmî dönem Türk edebiyatında, bilhassa şiir sanatı açısından, “aşk” kavramı merkezi bir yer tutmaktadır. Bu durum, İslâmiyet’in “sevgi felsefesine imkân veren bir din” (Çubukçu, 1995, s. 105) olmasıyla; tasavvuf düşüncesinin aşk olgusuna ilişkin izahlarla gelişim göstermesi ve sevgi temelli telkinlere dayanmasıyla yakından ilgilidir. Her ne kadar Batılılaşma devri Türk şiirinde farklı tematik açılımlarla işlenmiş olsa da eserlerinde gelenek ve din temelli bir aşk yorumunu sürdüren sanatkarlar da dikkat çekmektedir. Bunlardan biri kabul edilebilecek Âkif İnan’ın şiirlerinde aşk, metinleri kuran anlam dünyası açısından ipuçları sunar. Onun şiirlerinde hem Peygamber sevgisi ve İslâm kahramanlarına duyulan muhabbet çerçevesinde, hem de hakiki kurtuluşa giden yolun rehberi olarak mürşide bağlanış manasında aşk olgusunun öne çıktığı görülmektedir. İnan’ın bilhassa ikinci şiir kitabı *Tenha Sözler*’de yer alan örnekler, âdeta bir sürgün bilinciyle yaklaşılana maddî dünya karşısında aşkla; hakiki aşk uğruna direnişin dile getirildiği eserler sayılabilir. İnan’ın şiir serüveninde aşk izleğinin esasen başından beri kendine yer bulduğuna ve çoğu kez tasavvufî çerçeveyi dikkate alarak okumayı gerektirdiğine dikkat edilmelidir. Yine aşk temalı şiirlerin İnan’ın kurduğu anlam dünyası içerisinde bir işlev yüklendiği görülmektedir. Şair tarafından bu gayenin gözetildiği, beyit veya mısra düzeyinde gerçekleştirilen ve maddî dünyanın kuşatıcı sıkıntısına ilişkin yapılan vurgulardan takip edilebilir.

İnan’ın “Kaside” adlı şiiri, onun tematik örgüyü farklı yorumlara açık bir tarzda işlediğinin örneği sayılabilir. Aşk temasını zengin ve birbirinden farklı açılımlarla okumaya imkân tanıyan beyitlerle bu şiir, yine sevgiden kuvvet alan bir direnme bilincini duyurur. “Bozgunlardan çıktım kan içindeyim / Yeni bir savaşa kuşandır beni” (İnan, 2016, s. 39) dizelerinde görüleceği üzere şiirin alt yapısındaki fikrî zemini kuran, sevginin kuşatıcı gücünden beslenen bir mücadeledir. Toplumsal bir var oluş savaşımının seslendirilmesi bakımından “Kaside” başlıklı bu şiir, İnan’da geleneğin olduğu gibi takibinin söz konusu olmadığını, yeni sözler söyleme arayışına ulanan bir gelenek tesirinin bulunduğunu da gösterir.

Sanatı, yaşadığı çağın sorunları karşısındaki tutumuyla şekillenen İnan, edebî geleneğin sunduğu imkânları değerlendirirken İslâmî dönem klasik Türk edebiyatında zengin bir birikim meydana getiren Peygamber sevgisi şiirlerine katkı sunar. “Olağanüstüler” isimli şiirinde beyitlerini; Hz. Muhammed’in hayatına, yüce şahsiyetine ve etrafına yaydığı sevgi ışığına dair

anımsayışların huzuruyla inşa eden şair, O'nun varlığını ve eşsiz ahlâkını mucizenin ta kendisi olarak şiirleştirir. Bu çerçevede şairin modern dönemde İslâmî şiir geleneğinin yeni bir sesi olmayı deneyerek edebî gelenekle bağ kurduğu söylenebilir. Şairin maddî dünya tarafından daraltılan ufukları aşma hamlesi olarak hakiki âleme ait unsurları zikretmesi ve buna duyulan imanı, erişilen huzuru hissettirmesi de mühimdir. Bu vesileyle “pozitivist göze ve materyalist idrake karşı duruş” (Andı, 2017, s. 137) tekrar temsil edilmiş olur. O halde İnan'ın yine inanç dünyasından ilham alarak sanata yöneldiği, bir bakıma, sanatsal çabasını da hayat görüşlerini ve hakikat mücadelesini pekiştiren eylemin bir parçası olarak benimsediği iddia edilebilir. Yüksek tonlu, kavgacı bir sestən uzak oluşu; İnan'ın şiirinin bir bağlantı ve dejeneratif olana karşı direniş şiiri olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

“Toprağın Babası” başlıklı şiir, Hz. Peygamber tarafından kendisine “Ebû Tûrâb” olarak hitap edilen (Kandemir, 1994, 243) Hz. Ali'nin şair zihninde ve kalbinde yarattığı sevgi hâlelerinden müteşekkildir. Hz. Ali; Peygamber'e yoldaş oluşu, mertliği ve yiğitliği, İslâm âlemine iftihar vesilesi bir kahraman oluşuyla anılırken Kerbelâ'dan geriye kalan acı ve Ehlibeyt sevgisi de derinden duyulur. İnan'ın şiirlerini üzerine kurduğu dinî bağlılık ve Müslüman bilinci, burada muhtevayı belirlerken bir taraftan da yine İslâmî edebiyat geleneğine bağlantının göstergeleri arasında değerlendirilebilir.

*Tenha Sözler* kitabındaki şiirlerde daha baskın bir hâkimiyet kuran aşk temi, çoğulcu okumalara açık bir şekilde işlenmiştir. Hatta denebilir ki “aşk, *Tenha Sözler*'deki şiirlerin odak noktasıdır ve her türlü oluş ve dış realite aşkın penceresinden görülür” (Kaplan, 2000, s. 106). Zaman zaman beşerî aşk çerçevesinde yorumlanmaya müsait olsa da bu şiirlerin özünde tasavvufî esintilerin, manevî bir aşk duyumsayışının belirleyiciliği kolayca hissedilir. Beyitlerin bazısında Hz. Peygamber sevgisi ve O'nun kutlu hâtırasını yâd etmekle kapıları açılan huzurlu ruh hâlleri, terennüm edilmektedir. Bu itibarla bazen bir na't denemesi intibasını uyandıran, bazen de mürşide duyulan özlem sözleri olarak öne çıkan örnekler arasında “Geçitresmi”, “Hu”, “Sayıklamalar”, “Bağlanma”, “Siz”, “Sensin”, “Sevdiğim” gibi şiirler sayılabilir. “Eskimez bir sesle yöneldim sana / düşlerimin göksel alanlarından” (İnan, 2012b, s. 15) kabîlinden mısralar, aşkın da yine dünyevî olandan ebedî olana yönelik çerçevesinde işlendiğini göstermektedir.

Şaire ilişkin anılarda yer verilen bilgiler, onun son şiirlerinde etkisi daha da kuvvetlenen tasavvufî yönelişe ışık tutar mahiyettedir. İnan'ın intisap ettiği Şeyh Ali Arıncî Hazretleri (1916-1984), Siirt'in Baykan ilçesine bağlı Arınç köyündeki Tılfakîr Dergâhı'nda irşat faaliyetlerinde bulunmuş bir âlim ve din adamıdır (Baz, 2016, s. 46-47). İnan, 1979 senesinde dergâhına vardığı Şeyh Arıncî'ye derin bir muhabbetle bağlanır. Öyle ki İnan'ın son dönem



şairlerinin birçoğunda bu büyük sevginin izleri duyulmaktadır. “Sen öte bahçede açalı gülüm / bütün bülbülleri yandı içimin” (Tenha Sözler, s.41) beytiyle başlayan “Arzıhal” şiiri, şeyhinden uzak kalan İnan’ın özlemini ve maddî âlemden göçen mürşidine kavuşma isteğini dile getirmektedir. Şairin bazı şiirleri de irşad eden rehberin üstün vasıflarına övgü çerçevesinde şekillenir. Muhabbet ve hürmet hislerinin bir arada terennüm edildiği “Siz” başlıklı şiir, bu noktada iyi bir örnek sağlar:

“Dikenler çalılar güle dönüşür  
Bir bengisu yayar nazarlarınız

Güzeller varisi olduğunuzdan  
Kokular korusu gülzarlarınız

İlham yağmurları sözlerinizdir  
Gök sofrası serer pazarlarınız

Gönlüme özgürlük muştusu gibi  
İnanç diriltici kararlarınız

Bir tufan dehşeti salar kalplere  
Arslan kükremesi azarlarınız” (İnan, 2012b, s. 34)

Esasen Âkif İnan’ın şiirlerinde aşk, oldukça geniş bir çerçevede ve farklı yorumlara açık şekilde işlenmektedir. Özdenören’in de işaret ettiği üzere söz konusu şiirler ilâhî aşk, beşerî aşk yahut mürşide duyulan tasavvufî bağlılık açısından; bunların yalnızca biri yahut tamamı için ayrı ayrı yorumlanmaya uygundur (2000b, s. 58-59). Ancak yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere İnan’ın şiirlerinde “aşk” temasının görünümelerini değerlendirirken yine onun bağlandığı inanç sistemini ve tasavvuf yoluna bağlılığını dikkate almak şarttır. Maddeci dünya görüşüne karşı duran ve şiirini de bu yolda bir sesleniş vasıtası olarak değerlendiren İnan, aşkı da doğal olarak İslâmî ve tasavvufî çerçevede işler. Aşkın işlenişinde tasavvufî bir bilincin belirleyici olduğu verimlerinde de İnan’ın geçici ve sahte olandan ebedî ve hakikî olana yöneliş esasına bağlı kaldığına dikkat etmek gerekir. Bu açıdan onun şiirlerinde anlam dünyasını doğrudan belirleyen bir bilincin, muhtevada kurduğu sıkı örüntülerden söz edilebilir.

## SONUÇ

Yüksek sesli, slogana dayalı bir söylemin aksine ferdî, şahsî bir sesin hâkim olduğu verimleriyle Âkif İnan, âlemi kendi penceresinden seyrederek şiirleştiren bir sanatçıdır. Fakat bunu yaparken daima sosyal cepheyi, çağının hâllerini gözetken bir anlayışla hareket etmiş ve sözünü, anlamsal özü öne çıkararak söylemeye gayret göstermiştir. Ve nihayetinde bu anlamsal özün bağlandığı bir hayat görüşü, yani dava söz konusudur. Bu davayı, İslâm toplumunu yeniden toparlayacak bilinci diriltme ve pekiştirme girişimi olarak tanımlamak mümkündür. İnan, böylece mensup olduğu çevrenin ve kuşağın düşünsel devamlılığını sağlarken sanatsal açıdan kendi yolunu çizmeye çalışır. Başka şairlerle doğrudan bir poetik benzerlik kurmamaya önem veren İnan, Divan şiiri başta olmak üzere İslâmî dönem Türk şiir geleneğinin varlığını hatırlatacak bazı kullanımları benimser. Esasen bundan maksadın da aynı olduğu; şair için, klâsik şiir geleneğinin temsil ettiği değerlerle beraber önem taşıdığı söylenebilir.

İnan, fikrî açıdan, kuşağının diğer isimleriyle aynı düşünce arki üzerinde konumlanmaktadır. Maddeci dünya görüşüne itirazla karakter kazanan ve İslâmî duyuşun özü teşkil ettiği bu düşünce hareketi içerisinde Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Nuri Pakdil gibi sanatkârlar yol açıcı bir rol üstlenirken İnan'ın şiiri de yine bu çerçevede ulvî bir davayı üstlenme iddiasına yaslanır. İnan, haykırmaktan ziyade şiir sahasındaki üretimini bütün olarak bu bağlılığın anlamlı bir yansıması olarak kurgulamıştır. Bu itibarla sükûnet içerisinde çağrışı, tevekkül içerisinde savaşımlı sürdüren bir şiirden söz edilebilir. Ortaya çıkan tablo, sanatı ve sosyal sahadaki faaliyetlerini bir arada yürütmeye çalışan İnan'ın hayat hikâyesinde de müşahade edilebilir.

Denebilir ki İnan, şiirini, kendisinde samimî bir bağlılıkla tezahür eden Müslüman bilincinin içerisinde inşa etmeyi seçmiştir. Temsil ettiği değerlere aidiyetini bildiren, yaşanan çağın ilâhî hakikatlerden uzaklığını ve bozucu etkilerini tenkid eden İnan, bunun yerine öz'e dönüşün gerekliliğini dillendirmeyi de ihmâl etmez. Bu bağlamda Batılı modernitenin beslediği maddeci kentlerin istilâsı ve bunun sebebiyet verdiği bunaltıdan kaçış yolları belirir. Tabiata yahut tabiatla barışık bir medeniyetin insanî değerlerine sığınma arzusu bu noktada kendini duyurur. İnan; bir sevgi medeniyetinin temsiline uygun olarak aşk olgusuna da şiirlerinde geniş yer açar. Onda aşk, bilhassa tasavvufî duyuş ve edep açısından ayrı bir ehemmiyet taşıırken yine ilâhî nizama aidiyet ve huzura kavuşma, felâha erme talebiyle iç içedir. İşte tüm bu fikirsel hareket alanının İnan'da sanata yön çizdiği; onun şiirlerini bir potada toplayan anlam dünyasının ana hatlarını sunduğu söylenebilir.

## KAYNAKÇA

Aktaş, Ş. (2009). *Şiir tahlili (teori ve uygulama)*. Akçağ Yayınları.

- Andı, M. F. (2017). *Şiirin ufku: Hz. Peygamber'i şiirle sevmek*. Şule Yayınları.
- Bayazıt, E. (2021). *Kelimenin dirilişi*. İz Yayıncılık.
- Bayazıt, E. (2024). *Sana, bana, vatanıma, ülkemin insanlarına dair*. İz Yayıncılık.
- Baz, İ. (2016). Şeyh Ali Arıncî ve Arınc/Tılfakîr Dergâhı. *Şırnak üniversitesi ilâhiyât fakültesi dergisi*, 7(14), 43-61.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2015). *Modernite, çoğulculuk ve anlam krizi* (Çev. M. D. Dereli). Heretik Yayınları.
- Çubukçu, İ. A. (1995). Tasavvuf ve sevgi. *Cogito*, (4), 103-112.
- Erbay, E. (2015). Samimi hislerin utangaç şairi: Âkif İnan. *Yedi iklim*, (298), 97-99.
- Guénon, R. (2020). *Modern dünyanın bunalımı* (Çev. M. Kanık). İnsan Yayınları.
- Güler, T. (2017). Şiir ve gelenek bağlamında Akif İnan'ın şiiri. *İçtimaiyat*, 1(1), 30-56.
- Haksal, A. H. (2000). Kaçış şiiri. *Yedi iklim*, (120), 9-10.
- Hisarcıklılar, E. (2016). Mehmet Akif İnan'ın medeniyet tasavvuru ve şiirlerinde geleneğin yeniden inşası. *Gaziosmanpaşa üniversitesi sosyal bilimler araştırmaları dergisi*, 11(2), 77-90.
- İnan, M. A. (2009). *Söyleşiler*. Eğitim Bir-Sen Yayınları.
- İnan, M. A. (2012a). *Edebiyat ve medeniyet üzerine*. Eğitim-Bir-Sen Yayınları.
- İnan, M. A. (2012b). *Tenha sözler*. Eğitim Bir-Sen Yayınları.
- İnan, M. A. (2016). *Hicret*. Eğitim Bir-Sen Yayınları.
- İnan, M. A. (2024a). *Din ve uygarlık*. İz Yayıncılık.
- İnan, M. A. (2024b). *Kültür, sanat ve edebiyata dair*. İz Yayıncılık.
- Kandemir, M. Y. (1994). Ebû Tûrâb. *TDV İslâm ansiklopedisi*, 10, 243.
- Kaplan, R. (2000). 'Tenha Sözler' üzerine. N. Öztürk (Ed.). *Mehmet Âkif İnan kitabı* (ss. 99-106). TYB Yayınları.
- Karakoç, S. (2009). *Fizikötesi açısından ufuklar ve daha ötesi III: Doğum ışığı*. Diriliş Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1997). *Çile*. Büyük Doğu Yayınları.
- Narlı, M. (2016). Âkif İnan'da kültürel ve edebî gelenek". H. Yıldırım (Ed.). *Doğumunun 75. vefatının 15. yılında Mehmet Akif İnan sempozyumu bildiriler kitabı* (ss. 193-196). Eğitim-Bir-Sen Yayınları.
- Özdenören, A. (2018). *Şiirin geçitleri*. İz Yayıncılık.
- Özdenören, R. (2000a). Âkif İnan'ın mahcup şiirleri. *Yedi iklim*, (120), 7-8.
- Özdenören, R. (2000b). M. Âkif İnan üzerine bir oturum. *Yedi iklim*, (120), 51-64.
- Özger, M. (2015). Âkif İnan şiirinde göksellik. *Yedi iklim*, (298), 57-60.

- Özsarı, M. (2020). Mehmet Âkif İnan. *Türk edebiyatı isimler sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/inan-mehmet-Âkif> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2024).
- Pala, İ. (2016). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Sağlık, Ş. (2000), M. Âkif İnan'ın 'personel mit'i'. *Yedi iklim*, (120), 17-19.
- Sürgit, B. (2014). *Bir edebiyat dergisi olarak Maverâ ve Maverâ topluluğu*. (YÖK Tez Merkezi, Doktora). İstanbul Üniversitesi.
- Tanpınar, A. H. (1977). *Edebiyat üzerine makaleler*. Dergâh Yayınları.
- Turinay, N. (2015). Âkif İnan şiirinin imkânları ya da şairin kendi kendine ettikleri. *Yedi iklim*, (298), 100-106.
- Uçman, A. (2000), M. Âkif İnan üzerine bir oturum. *Yedi iklim*, (120), 51-64.
- Yalçın, F. (2017). Mehmet Akif İnan'ın poetikasında kurucu bir unsur olarak gelenek. *Mavi atlas*, 5(2), 626-638.
- Yorulmaz, H. (2015). *Bir neslin üstadı: Necip Fazıl Kısakürek*. Hat Yayınevi.